

Development of the performance of doyra in the process of music education

Qudratilla QOBILQORIYEV¹

Uzbekistan State institute of arts and culture

ARTICLE INFO

Article history:

Received January 2021

Received in revised form

30 January 2022

Accepted 20 February 2022

Available online

15 March 2022

Keywords:

performance yards,
children's music schools and
art,
dependence,
schools of arts and culture,
stages of training,
specialized music academic
lyceum,
continuing education.

ABSTRACT

In this article, the problems of further popularization of doira's performance are investigated.

And, namely, between the stages of training, suggestions are also offered to overcome possible learning problems.

2181-1415/© 2022 in Science LLC.

DOI: <https://doi.org/10.47689/2181-1415-vol3-iss2/S-pp447-451>

This is an open access article under the Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) license (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/deed.ru>)

Musiqiy ta'lim jarayonida doira ijrochiligini rivojlantirish

ANNOTATSIYA

Kalit so'zlar:

doira ijrochiligi,
bolalar musiqa va san'at
maktablari,
uzviylik,
san'at va madaniyat
maktablari,
ta'lim bosqichlari,
ixtisoslashtirilgan musiqa
akademik litseyi,
uzluksiz ta'lim.

Ushbu maqolada musiqiy ta'lim jarayonida doira ijrochiligini yanada ommalashtirish va ta'lim bosqichlari o'rtasidagi uzviylikni ta'minlash muammolari o'rganilgan hamda ularni barataraf etish uchun amalga oshirilishi lozim bo'lgan ishlar borasida takliflar berib o'tilgan.

¹ Teacher of department "Instrumental performance" of Uzbekistan State institute of arts and culture. Tashkent, Uzbekistan. E-mail: qobilqoriyev93@mail.ru

Развитие исполнительство дойры в процессе музыкального образования

АННОТАЦИЯ

Ключевые слова:

концертные площадки,
детские музыкальные
школы и школы искусств,
зависимость,
школы искусств и
культуры,
этапы обучения,
специализированный
музыкальный
академический лицей,
непрерывное образование

В данной статье исследуются проблемы дальнейшей популяризации исполнительства на дойре.

А именно между этапами обучения также предлагаются предложения по преодолению возможных учебных проблем.

Doira cholg'usi qadimdan xalqimiz madaniy hayotidan chuqur o'rin egallaganligi barchamizga ma'lum. Turli xil bayramlar, ommaviy tadbirlar, xalqimizning shodiyona kunlari doira sadolarisiz o'tmaydi.

“Doira uzoq yillardan buyon musiqa amaliyotimizda qo'llanib kelinayotgan bo'lsa-da, uning milliy san'atimizdagi ahamiyati, ustoz-shogird an'analari hamda ijrochilik maktablari haqida ma'lumotlar yetarli emas. Bundan tashqari, doira cholg'usi va undagi ijrochilikning ommalashuvida mohir sozandalarning o'rni, ularning bu borada amalga oshirgan xizmatlari, shuningdek, doira ijrochilarini tayyorlashda musiqiy ta'limning o'rni va ta'lim bosqichlari o'rtasidagi uzviylikni ta'minlash kabi jihatlari o'rganilmagan” [1].

Hozirda respublikamizda musiqiy ta'lim sohasida mutaxassislarni tayyorlash uch bosqichli tizim asosida amalga oshirib kelinmoqda.

Ularning birinchisi maktabdan tashqari ta'lim bosqichi bo'lib, asosan, bolalar musiqa va san'at maktablarida musiqiy ta'limning tegishli yo'nalishlari bo'yicha boshlang'ich bilim, malaka va ko'nikma hosil qilishdan iborat. Shuningdek, o'quvchi yoshlarning bo'sh vaqtlarini mazmunli tashkil etish maqsadida madaniyat markazlari, “Barkamol avlod” yoshlar ijodiyot markazlari tashkil etilgan. Lekin ulardagi to'garaklar dasturi o'qishning keyingi bosqichini davom ettirish imkonini bermaydi.

Bolalar musiqa va san'at maktablarini qurish va bu orqali o'sib kelayotgan yosh avlodning har tomonlama ma'naviy-axloqiy tarbiyalashning bir-biriga bog'langan yaxlit tizimini shakllantirish, bolalarning ijodiy salohiyatini yanada keng ochib berish, musiqa va san'atning boshqa turlarini chuqurroq tushunishi hamda ularga nisbatan mehr-muhabbat uyg'otish, milliy hamda jahon musiqiy merosini o'rganishlari uchun shart-sharoitlar yaratish maqsadida, O'zbekiston Respublikasi Prezidenti tomonidan 2015-yil 20-noyabrda PQ-2435-son Qarori qabul qilindi. Unga ko'ra, “Bolalar musiqa va san'at maktablari faoliyatini yanada takomillashtirish bo'yicha 2016–2020-yillarga mo'ljallangan Davlat dasturi” ishlab chiqildi. Dasturga muvofiq, bolalar musiqa va san'at maktablari faoliyatini yangi sifatli mazmun bilan boyitish, ma'lum bir cholg'uni ijro etish texnikasini egallash bilan bir qatorda, jahon mumtoz musiqasini, dunyoga mashhur, buyuk bastakorlar va rassomlarning ijodini chuqur o'rganish, o'quvchilarning musiqiy va umumiy madaniyatini oshirish, bolalarda butun umri davomida hamroh bo'ladigan musiqa hamda san'atning boshqa turlariga qiziqishni kuchaytirish asosiy maqsad etib belgilandi.

Bunga asosan, bolalar musiqa va san'at maktablarining moddiy-texnik bazasini yanada mustahkamlash hamda foydalanish samaradorligini oshirish, ularni yangi avlod zamonaviy o'quv uskunalari va anjomlari, shu jumladan, multimedia shaklidagi o'quv adabiyoti va metodik qo'llanmalar, mahalliy va xorijiy kompozitorlar ijodiga doir nota to'plamlari va klavirlar, shuningdek, sifatli ko'rgazmali materiallar bilan ta'minlash kabi vazifalar belgilab berildi.

Ikkinchi bosqich O'rta maxsus kasb-hunar ta'limi (hozirda kasbiy ta'lim) tizimida ixtisoslashtirilgan san'at va madaniyat maktablari, akademik litseylar, maxsus maktab-internatlarida o'quvchilarga o'rta maxsus ma'lumot beruvchi kichik mutaxassislar tayyorlash orqali amalga oshirib kelinmoqda.

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2018-yil 3-fevralda qabul qilingan "O'zbekiston Respublikasi Oliy va o'rta maxsus ta'lim vazirligining O'rta maxsus, kasb-hunar ta'limi markazi faoliyatini takomillashtirish to'g'risida"gi PQ-3504-son Qarori bilan san'at va madaniyat kollejlari ixtisoslashtirilgan san'at va madaniyat maktablari hamda maktab-internatlarga aylantirildi [2].

Mazkur Qaror ijrosini ta'minlash bo'yicha Vazirlar Mahkamasining 2019-yil 9-yanvardagi 9-son "O'zbekiston Respublikasi Madaniyat vazirligi tizimidagi ixtisoslashtirilgan san'at va madaniyat maktablari hamda maktab-internatlar to'g'risida" Nizomi ishlab chiqildi.

O'quvchilarni mutaxassislik fanlaridan chuqurlashtirilgan va kasbga yo'naltirilgan holda o'qitish, ularning intellektual jihatdan kamol topishini va ma'naviy rivojlanishini ta'minlash hamda yuksak vatanparvarlik ruhida tarbiyalash ixtisoslashtirilgan maktablar va maktab-internatlar faoliyatining maqsadi hisoblanadi. Shuningdek, yuqoridagi qaror va nizom orqali o'quvchilarni san'at va madaniyat yo'nalishida tanlagan kasblari bo'yicha mutaxassislik fanlaridan chuqurlashtirilgan va kasbga yo'naltirilgan davlat ta'lim standarti talablariga muvofiq sifatli o'qitishni tashkil etish, kelgusida oliy ta'lim muassasasida o'qishni davom ettirishi yoki tanlagan kasbi va ixtisosligiga muvofiq mehnat faoliyati bilan shug'ullanishi uchun yuqori darajada sifatli bilimlar olishi va kasbiy tayyorgarligini ta'minlaydigan davlat talablari doirasida ixtisoslashtirilgan o'quv dasturlarini amalga oshirish belgilab berildi.

Yurtimizdagi barcha musiqiy ta'lim muassasalari zamonaviy musiqa cholg'ulari, o'quv jarayonini tashkil etishda zarur bo'lgan barcha kerakli jihozlar bilan ta'minlangan. Hozirda bu o'quv dargohlarida ta'lim olish uchun barcha zarur sharoitlar yaratilgan.

Musiqiy ta'limda erishirilayotgan yutuqlar bilan bir qatorda kamchilik va muammolar ham yo'q emas.

"Musiqiy ta'limda doira ijrochilarini tayyorlashning eng muhim bosqichi bu bolalar musiqa va san'at maktabi hisoblanadi. BMSMda doira ijrochiligi bo'yicha ta'lim olish muddati besh yil hisoblanadi. Bu bosqichda o'quvchi doira cholg'usi haqida ilk tasavvur hosil qiladi hamda undagi ijrochilik mahoratini egallashning dastlabki jarayonlarini o'zlashtiradi. Ushbu jarayonda cholg'udagi ijro holati, uslublari, zarblari (shtrixlari)ni puxta o'zlashtirish muhim ahamiyat kasb etadi. Mashg'ulotlar yakka tarzda olib boriladi. Nazariy bilimlar bilan bir qatorda amaliy ijrochilik mahorati egallanadi" [3].

Bolalar musiqa va san'at maktabida doira ijrochiligidan saboq beruvchi pedagoglar o'quvchining ijrochilik mahoratini rivojlantirishda uning qobiliyatini ko'ra bilishi va shunga qarab ish rejasini tuzishi lozim.

Birinchi darsdan boshlab doiraning kelib chiqish tarixi, miliy san'atimizdagi o'rni, uni xalqimiz orasida ommalashtirgan ustoz doirachilar haqida qisqacha ma'lumotlar berib borishi lozim. Darslarni nazariy va amaliy tarzda olib borish zarur.

Yuqori sinflarga o'tgan sari asta-sekinlik bilan murakkab o'lchov va mashqlarga o'tish lozim. Bunda turli qo'l mashqlari, etyudlar bilan birgalikda ustoz doirachilar yaratgan va ijro etgan doira usullari, milliy musiqa madaniyatimizning barcha sohalarida qo'llaniluvchi usullar, doira raqslarida ijro etiluvchi usullardan namunalar sinflar kesimida, o'quvchilarning ijro imkoniyatidan kelib chiqqan holda oddiydan murakkabgacha bo'lgan shaklda nota savodxonligiga e'tibor bergan holda o'rgatib borilishi maqsadga muvofiq.

O'quvchilar darsga kirishdan 15-20 daqiqa avval doirani o'rta darajada qizdirib, qo'l yurgizish mashqlarini bajarib, so'ngra darsga kirishlari lozim. Aks holda qo'l barmoqlarini qizdirmasdan, ularni doiraga moslashtirmasdan ijro qilish, shuningdek, darhol qizigan doirani ijro qilish qo'llarning xastalanishiga, kerakli natijaga erishilmasligi sabab bo'lishi mumkin.

Kuzatuvlarimiz natijasida ma'lum bo'ldiki, ayrim bolalar musiqa va san'at maktablaridagi doira sinfi darslarini yuqorida qayd etilgan jihatlariga rioya qilmagan holda yuzaki tarzda o'tish hollari uchramoqda. O'quv jarayonida doira usullarini o'rgatish asosan og'zaki tarzda olib borilmoqda. Bu esa o'quvchilarning nota savodxonligini egallashlari va kelajakda doira ijrochiligini har tomonlama puxta egallashlariga salbiy ta'sir o'tkazadi. Afsuski, ba'zi bolalar musiqa va san'at maktablarida boshqa cholg'u mutaxassisligiga ega bo'lgan pedagoglar doira cholg'usi ijrochiligidan saboq berib kelayotgan holatlari ham yo'q emas. Bu holat doira cholg'usiga e'tiborsizlik natijasi desak, adashmagan bo'lamiz.

"O'zbekistonda xizmat ko'rsatgan artist, ustoz san'atkor G'afur Azimov doira cholg'usiga quyidagicha ta'rif bergandi: "Kuyning avvali doira usullaridan boshlanadi. Bir qaraganda, doira musiqani boshidan oxiriga qadar kuzatayotganga o'xshaydi. Ba'zilar doira ijrosida murakkab san'at namunasi sezilmaydi, deb o'ylashadi. Shundanmi, ko'pchilik doirani ikkinchi darajali musiqa cholg'usi hisoblaydi. Bu noto'g'ri. Men doira ijrochiligini eng qadimiy, yillar davomida shakllangan, murakkab san'at turi deb bilaman"" [4].

Darhaqiqat, doira sodda ko'rinishga ega bo'lgani bilan, ijro paytida o'ziga xos tovush hosil qilish imkoniyatlariga boy cholg'u sifatida boshqa cholg'ulardan farq qiladi.

Doira ijrochilarini tayyorlashning keyingi bosqichi madaniyat va san'at maktablari, iqtidorli bolalar akademik litseylarida davom ettiriladi. Unda o'quvchilar ikki yil davomida tahsil oladilar. Bu bosqichdagi dolzarb muammolardan biri shundaki, ularning ikki yillik ixtisoslashtirilgan maktablarga aylantirilganligidir. Ikki yillik musiqiy ta'limda doira ijrochiligidan saboq oladigan o'quvchilar mutaxassisligi bo'yicha yetarlicha bilimni egallay olmaydilar. Sababi, BMSMlarida doira ijrochiligidan saboq berish davri besh yilni tashkil etadi. Shu orada BMSMlarda ba'zi o'quvchilar umumiy o'rta ta'limni tugatmasdan oldin BMSMlarini bitiradi. Natijada, musiqiy ta'limning keyingi bosqichi orasida bo'shliq yuzaga keladi. Bu davr mobaynida o'quvchi BMSMda olgan bilimlarini unutib, keyingi bosqichda yana boshidan boshlashga to'g'ri kelmoqda. Shuningdek, o'quv rejada mutaxassislikka oid bo'lmagan fanlarning ko'pligi, mutaxassislik fanlari bilan bog'liq yakka darslarning vaqti 45 minut etib belgilanganli o'quvchilarning mutaxassislik fanlarini chuqur o'zlashtirishiga to'sqinlik qilmoqda. Doira ijrochiligidan saboq oluvchi o'quvchilar ijro etayotgan asarlar tahsil olayotgan ta'lim bosqichi talablari asosida bo'lishi lozim. Bu o'rinda ham kamchiliklar mavjud.

Har bir cholg'uda bo'lgani kabi doirada ham ijrochilik mahoratini oshirish oddiylikdan murakkablik sari bosqichma-bosqich rivojlanib borishi lozim. Lekin hozirgi kunda BMSMlarda o'qiyotgan o'quvchilarning ta'limning keyingi bosqichida o'rganishi lozim bo'lgan asarlarni ijro qilishlarini kuzatishimiz mumkin. Natijada, ayrim o'quvchilarning asarni to'laqonli maromiga yetkazolmay ijro qilolmasliklarining, ijro mahorati yetmasligining guvohi bo'lamiz. Balki ijro qilinayotgan bunday asarlar o'quvchining iqtidoriga qarab tanlanayotgandir. Lekin shunday bo'lsa-da, har bir bosqichda tizimli dastur asosida asarlar bosqichma-bosqich o'rganib borilsa, maqsadga muvofiq bo'lardi. Bu holat ixtisoslashtirilgan san'at maktablarida ham shu ko'rinishda davom etmoqda. Oliy ta'limda o'rganishi kerak bo'ladigan asarlarni o'quvchi maktab davrida o'zlashtirmoqda. Natijada, oliy ta'limdagi to'rt yillik tahsil davomida quyi bosqichda o'rgangan asarlarini ijro qilib, bitirib ketish holatlari kuzatilmoqda. Buning sababi musiqiy ta'lim sohasida uzviyligi yetarli darajada ta'minlanmagani desak to'g'ri bo'ladi. Bu borada musiqiy ta'limning barcha bosqichlari bilan o'zaro aloqalarni yo'lga qo'yish, ular o'rtasida tizimli o'qitish jarayonini tashkillashtirish lozim. Buning uchun har bir bosqichda faoliyat olib boradigan malakali mutaxassislarining o'zaro hamkorlik ishlarini yo'lga qo'yish lozim. Ijro dasturlarini tizimli ravishda shakllantirish maqsadga muvofiq.

“Fikrimizcha, oliy ta'limda doira ijrochiligidan saboq olayotgan talabalarga ijrochilikdagi amaliy ko'nikmalar bilan birgalikda ularning mutaxassislik cholg'usi bilan bog'liq nazariy bilimlarni chuqur o'zlashtirishlariga alohida e'tibor qaratish lozim. Kelajakda o'z sohasi bo'yicha o'qishni davom ettirib, ilmiy va ilmiy pedagogik faoliyat bilan shug'ullanish istagida bo'lgan yuqori 3-4-kurs talabalari uchun ta'limning keyingi bosqichi va undagi ta'lim jarayonlari haqida tushunchalar berib borish foydadan holi bo'lmaydi” [5].

Doira cholg'usi bilan bog'liq ilgari o'rganilmagan jihatlarni tadqiq qilish, doira ijrochiligi bilan bog'liq zamonaviy o'quv dasturlari, yangi darsliklar, o'quv qo'llanmalar yaratish, ularni musiqiy ta'lim muassasalari o'quv jarayoniga joriy etish muhim ahamiyat kasb etadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. Islomov D. “Moziydan sado” monografiya – Toshkent: “Ekstremum press” nashriyoti, 2019-y. – B. 140.
2. Islomov D. “Doira san'ati darg'alari” monografiya. – Toshkent: “Fan va texnologiya” nashriyoti, 2019-y. – B. 150.
3. Madrimov B. “O'zbek musiqa tarixi”. O'quv qo'llanma. - Toshkent: “Barkamol fayz media”, 2018-y. – B. 120.
4. Nazarov Sh. “Zarbli asboblarning yoshlar ma'naviy estetik tarbiyasini shakllantirishda tutgan o'rni”. Magistrlik dissertatsiyasi. – Toshkent: 2016-y. – B. 70.
5. Qobilqoriyev Q. “Doira cholg'usining o'zbek milliy musiqa madaniyatidagi o'rni” Magistrlik dissertatsiyasi. – Toshkent: 2020-y. – B. 116.